

*Бовсунівська І. В.,
к. е. н., доцент кафедри
управління муніципальним розвитком,
Академія муніципального управління, м. Київ*

МУНІЦИПАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ

В статті досліджується сутність муніципального інтересу, визначається місце муніципальних інтересів як самостійної, паритетної структури в системі економічних інтересів.

В статье исследуется сущность муниципального интереса, определяется место муниципальных интересов как самостоятельной, паритетной структуры в системе экономических интересов.

Essence of municipal interest is probed in the article, the location of municipal interests is determined as an independent, parity structure in the system of economic interests.

Постановка проблеми. Сучасний рівень активності в економічній та соціальній сферах суспільства на перший план висуває питання про те, наскільки якісно люди реалізують свої економічні інтереси. Проблеми, пов'язані з реалізацією економічних інтересів, суперечливість і неоднозначність в розумінні категорії «муніципальний інтерес» обумовлює необхідність більш чіткої структуризації ролі і місця муніципального інтересу в сукупності економічних інтересів.

В ХХІ столітті особливе значення мають дослідження даної проблеми з позицій змістовності закономірностей підвищення економічної ролі адміністративно-територіальних утворень в питаннях реалізації економічних інтересів, так як зростання економічної ролі територій несе за собою розширення муніципальних економічних інтересів, появу нових форм їх вираження. Функціонування економічної системи адміністративно-територіального утворення актуалізує необхідність визначення механізму задоволення муніципальних економічних інтересів шляхом реалізації відносин муніципальної власності.

В сучасних умовах існує необхідність обґрунтування категорій «муніципальний інтерес» і «механізм реалізації муніципального інтересу»; формування гнучких, адаптивних до ринкових умов механізмів реалізації відносин муніципальної власності з метою задоволення інтересів територіальної громади. Надзвичайно актуальним є залучення всіх секторів економіки адміністративно-територіального утворення в процес реалізації муніципального інтересу.

Ефективність процесу реалізації інтересів адміністративно-територіального утворення залежить від рівня інтегрованості економічних, політичних, соціальних і психологічних факторів суспільного життя і визначає рівень добробуту територіальної громади.

Тому економічне життя сучасного суспільства робить проблему реалізації муніципального інтересу надзвичайно значущою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти економічного інтересу досліджували видатні вчені-економісти: К. Маркс, Л. Маршалл, П. Самуельсон, Л. Тарроу, М. Фрідман, Ф. Хайек, Ф. Енгельс, А. Айзинович, М. Алле, Н. Виноградова, А. Зайцева, В. Калашніков, В. Каманкін, Е. Капустін, І. Мамедов, Ю. Палкін, Ю. Пахомов, В. Радаєв, С. Солодкова, О. Шмельова, Е. Ясін.

К. Маркс і Ф. Енгельс розглядали інтереси в єдності із працею і розуміли їх як форму прояву економічних відносин. Дж. Гелбрейт писав про вплив потреб на поведінку індивіда, про першочерговість задоволення фізіологічних потреб відносно економічних. М. Фрідменом досліджено різнонаправленість інтересів господарюючих сторін як сукупність політики уряду і дії стихійних сил. Певну увагу М. Фрідмен приділяє економічному стимулюванню, яке визначає як функцію цін економічної системи. М. Алле розглядає потреби з точки зору їх задоволеності обмеженими ресурсами. Сучасні економісти по-різному трактують поняття потреба та інтереси. Деякі ототожнюють їх, але більшість вкладає в кожне власну сутність. А. Айзинович під інтересами розуміє соціально детерміновані потреби; Е. Башлакова розглядає потребу не як політекономічну категорію, а як загальне поняття, потребу взагалі, яка не порівнюється з матеріальним інтересом як економічною категорією; В. Білорусов розглядає економічні потреби як інтереси суспільства, колективу або індивіда в отриманні і використанні результатів праці у формі речі або виробничої послуги; момент усвідомлення, в теорії Н. Виноградової відділяє поняття інтереса від потреби; Е. Ясін потреби визначає як основу спонукання до діяльності. Інтерес виражає потребу в русі, тобто характеризує момент розвитку, спрямованість руху.

Вагомий внесок у дослідження еволюції відносин власності внесли наукові праці вчених: К. Маркса, А. Мізеса, А. Алчіана, Р. Коуза, Д. Норта, А. Оноре, Г. Демсеця, О. Вільямсона. Значний внесок у дослідження власності, її сутності та форм здійснили такі російські вчені, як Л. Абалкін, Д. Бояркін, В. Іноземцев, М. Колесов, Р. Левіта, Д. Львов, О. Черковець, Ф. Шамхалов та інші. Вагомі теоретичні здобутки щодо зазначеної проблематики представлені в роботах українських вчених-економістів – В. Базилевича, А. Гальчинського, В. Геєця, А. Гриценка, П. Єщенка, Г. Задорожного, І. Лазні, В. Мандибури, А. Покритана, В. Радченка, В. Рибалкіна, А. Сірка, С. Слухая, П. Солом'янюка, А. Чухна та інших.

Муниципальна власність стала спеціальним об'єктом дослідження в роботах багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених: Б. Бріннера, Д. Пумана, Ф. Шнаппа, Р. Фішмена (вплив муніципальної власності на розвиток територіальної громади); Є. Іллюхіна, Е. Кулагіна (роль муніципальної власності в забезпеченні самостійності і незалежності місцевих органів влади); А. Муховикова, Л. Новаковського (роль муніципальної власності в регулюванні земельних відносин); Р. Джабраїлова, К. Апанасенко, Л. Музики (правове забезпечення ефективного використання об'єктів муніципальної власності); Б. Адамова, В. Алексєєва (управління об'єктами муніципальної власності).

Значна частина авторів визначають муніципальну власність лише юридично (А. Горкін) і як частину державної. С. Мокічев, І. Леонтєєва, А. Шведов, В. Лексін, П. Єщенко, А. Залєвська-Шишак розглядають муніципальну власність як різновид державної, її низовий рівень. А. Абалкін, Е. Сичова, Б. Красноглазов, Т. Барабаш, Н. Сментіна відзначають, що муніципальна власність не є державною, ні приватною, а має власну сутність.

Питання реалізації інтересів на базі муніципальної власності залишаються недостатньо дослідженими. Природа виникнення муніципального економічного інтересу вченими трактується епізодично, безсистемно. Не розкрито особливості виникнення і реалізації системи інтересів адміністративно-територіального утворення. Недостатня розробленість вказаних вище питань визначила вибір теми статті.

Мета статті: визначити місце муніципальних інтересів як самостійної, паритетної структури в системі економічних інтересів, реалізація якої сприяє формуванню і задоволенню територіального, загальнодержавного і особистого економічного інтересу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічні інтереси є невід'ємною частиною економічної системи суспільства. Їх дослідження потребує чіткої структуризації, визначення ролі і місця муніципальних інтересів в загальній сукупності. Для цього необхідно класифікувати економічні інтереси. Існуючі класифікації мають відмінності за певними критеріями. Спільними є одне – класифікація економічних інтересів визначається класифікацією економічних потреб. Це обумовлено первинністю потреб по відношенню до інтересу.

Класифікація економічних інтересів за різними критеріями:

1. За кінцевим результатом використання продукту, який задовольняє потреби у відтворенні соціальних суб'єктів, виділяють корінні і проміжні економічні інтереси.

Корінні пов'язані з кінцевими об'єктами продукту, який забезпечує відтворення соціального індивіда. Проміжні економічні інтереси виникають в процесі виробництва кінцевого продукту. Муніципальний інтерес, з нашої точки зору, включає в себе як корінні, так і проміжні

інтереси. До корінних відносяться інтереси, пов'язані з виробництвом суспільних благ, а до проміжних – інтереси, пов'язані з відтворенням муніципальної власності.

2. Класифікація економічних інтересів за типом суспільно-економічної формації (запропонована К. Марксом), де вирішальним критерієм є пануюча форма власності на засоби виробництва. Так, тип економічної системи визначає структуру економічних інтересів. Але слід відзначити невідповідність юридичного закріплення форм власності життєвим реаліям. В адміністративно-командній системі не було виділено муніципальну власність, але це не означало відсутність муніципальних інтересів.

3. За характером і способом використання створюваних благ, виділяють інтереси, пов'язані із створенням засобів виробництва і предметів праці – суспільні; і пов'язані з виробництвом предметів споживання – особисті. Муніципальні інтереси також можна розділити на інтерес, пов'язаний з виробництвом засобів і предметів праці – об'єктна база муніципальної власності, і інтерес створення предметів споживання – суспільних благ. Хоча другий неможливо визначити як особистий, так як суспільні блага носять колективний, суспільний характер.

4. За ступенем важливості інтереси класифікують на первинні і вторинні.

Первинні економічні інтереси спрямовані на задоволення первинних економічних потреб, потреб в благах, відсутність яких може привести до неможливості існування соціального індивіда. Вторинні інтереси пов'язані із реалізацією потреб в покращенні життєзабезпечення. Частина муніципальних інтересів первинна (опалення жилих приміщень, водопостачання тощо), частина вторинна (централізована каналізація).

5. За формами власності інтереси є державні, муніципальні і приватні. Співвідношення форм власності в різних типах економічних систем різноманітне, відповідно, різноманітне і співвідношення інтересів.

6. За національною приналежністю – національні економічні інтереси, інтереси зарубіжного сектора. Муніципальний економічний інтерес відносимо до національного.

7. За носієм інтереси можна класифікувати на приватні, колективні і суспільні.

Говорячи про модель національного інтересу, необхідно приймати до уваги:

- його соціальну обумовленість і витікаючу із цього багатоманітність трактовок;
- його історичність, тобто обумовлену розвитком суспільства варіативність форм забезпечення збереження системи;
- чітке розмежування тактичного і стратегічного інтересу і разом з тим можливості їх перетину як умови виживання системи.

Муніципальний економічний інтерес має такі ж сторони. Він соціально та історично обумовлений і підрозділяється на тактичний і стратегічний. При цьому слід визнати взаємообумовленість (взаємопроникнення) останніх. В протилежному випадку не тільки система інтересів, але й уся економічна система стане суперечливою.

Стратегічний економічний інтерес полягає в збереженні і розвитку території як цілісної, збалансованої економічної системи, здатної задовольняти всю сукупність економічних потреб, в тому числі і суспільних. Тактичні інтереси спрямовані на розв'язання поточних ситуацій, досягнення ситуативних цілей і завдань в рамках виробничого процесу для наближення відносин реалізації стратегічного інтересу.

Тактичні інтереси можуть впливати на стратегічні, змінювати їх, корегувати, виходячи із трансформації економічних потреб адміністративно-територіального утворення. Якщо тактичні муніципальні інтереси будуть задовольнятися у відриві від стратегічних або, навпаки, стратегічні будуть визначатися без врахування тактичних, реалізація і тих, і інших буде одностороння, ситуативна. Крім того необхідно поєднання стратегічних інтересів економічної системи і її підсистем, вірне їх розуміння, трактовка. Стратегічні загальнонародні інтереси не повинні суперечити державним, державний стратегічний інтерес – територіальному економічному інтересу, а інтерес останнього – муніципальному. Так або інакше суперечності виникають. Перехід до багатоманіття форм власності в Україні супроводжувався протистоянням інтересів; розподіл, обмін і споживання створених і природних благ – конфліктами. Інтереси адміністративно-територіального утворення часто не співпадають з інтересами органів державної влади. Існування і загострення суперечностей неминуче, але за допомогою модифікації умов реалізації тактичних інтересів можливо використання моделі компромісу, співробітництва. Модель компромісу застосовується, якщо інтереси економічних систем рівноправні в плані реалізації, якщо жодна із систем не має права першочерговості в реалізації своїх економічних інтересів. Виразники інтересів повинні бути достатньо поінформовані про стратегічні інтереси один одного, і прагнути до співробітництва, партнерства. Економічні системи повинні бути достатньо відкриті і активні не тільки по відношенню один до одного, але й по відношенню до всіх елементів економічної системи. Представлення своїх стратегічних економічних системних інтересів – шлях до розв'язання конфліктів і міжсистемних суперечностей.

Важлива роль в цьому процесі належить міжсистемному і внутрісистемному соціально-економічному партнерству.

Муніципальний економічний інтерес має риси, притаманні державним, особистим (приватним) і колективним інтересам, але не

дивлячись на це, має власну сутність і структуру. Муніципальний інтерес – це невід’ємна частина систем економічних інтересів.

Елементи системи економічних інтересів самі є відносно самостійними системами. Вони ієрархічні, саморегульовані, мають свої функції, цілі, фактори, які їх змінюють.

Структура економічного інтересу визначається носієм, виразником і виконавцем даного інтересу.

Носій інтересу – це особа або група осіб, яка має економічний інтерес. Виразником виступають органи влади адміністративно-територіального утворення. Виконавці – органи виконавчої влади адміністративно-територіального утворення, господарюючі суб’єкти різних секторів економіки, а також, в деяких випадках, самі носії економічних інтересів.

Носієм економічних інтересів завжди є індивід. Це обумовлено тим, що економічні потреби виникають в межах соціально-економічних відносин, активною стороною яких є індивід або їх група. Виразники колективних, суспільних інтересів – це органи управління, а індивідуальних – як органи управління, так і сам індивід. Суттєва відмінність спостерігається у визначенні виконавців інтересів. Якщо державні економічні інтереси реалізуються в основному шляхом використання державної власності і діяльності системи органів державної влади, то муніципальні економічні інтереси можуть задовольнятися як шляхом використання муніципальної власності, так і шляхом залучення усіх секторів господарювання.

Таким чином, ієрархію економічних інтересів створюють колективні і приватні економічні інтереси. Колективні включають: законодавчий, територіальний, муніципальний економічні інтереси. Кожний інтерес має свою структуру і взаємодіє з іншими завдяки виконанню певних функцій.

Різномірні економічні потреби, які виникають в межах виробничих відносин держави і переходять в інтереси, повинні задовольнятися. Як уже зазначалось, відсутність цього задоволення приведе економічну систему до розвалу. Але ні державний, ні приватний сектор не в змозі вирішити суттєві проблеми конкретного населеного пункту. Саме тому виникають ті, хто в змозі це здійснити. Муніципальні потреби та інтереси пов’язують інтереси кожного конкретного соціального індивіда з територіальними, загальнодержавними.

Сукупність особистих потреб і інтересів створює нові системи – муніципальні, сукупність потреб адміністративно-територіального утворення – територіальні, державні. Але недоцільно говорити про просту суму економічних потреб і інтересів підсистем економічної системи.

Мова йде про процес перетворення з набуттям нової системної якості, потреб, інтересу. При відсутності муніципального інтересу ієрархія економічних інтересів порушується.

Функціональні відмінності муніципального інтересу від інших форм вираження суспільного інтересу дозволяють виділити його в самостійну підсистему.

Муніципальний економічний інтерес як система виконує наступні функції:

1. Активізація суспільно значущих форм вираження потреб територіальної громади адміністративно-територіального утворення з метою їх задоволення.

2. Функція збереження цілісності системи відтворення територіальних економічних комплексів.

3. Прискорення розвитку виробничих відносин адміністративно-територіального утворення.

4. Збереження сталого розвитку адміністративно-територіального утворення шляхом взаємодії суперечливих економічних інтересів господарюючих суб'єктів.

5. Удосконалення господарського механізму адміністративно-територіального утворення, в тому числі відносин власності.

Муніципальні економічні інтереси змінюються, трансформуються. Це здійснюється внаслідок дії факторів внутрішнього і зовнішнього середовища системи.

До факторів внутрішнього середовища системи муніципальних економічних інтересів відносяться наступні її елементи:

- а) носії муніципальних інтересів;
- б) виразники муніципальних інтересів;
- в) виконавці муніципальних інтересів;
- г) муніципальні потреби, інтереси і їх внутрішня ієрархія;
- д) внутрішньо системні відносини, суперечності.

Фактори зовнішнього середовища системи муніципальних економічних інтересів поділяються на дві групи:

- а) фактори зовнішнього середовища прямого впливу;
- б) фактори (опосередкованого) непрямого впливу.

До першої групи відносяться фактори, які безпосередньо впливають на процеси виникнення, розвитку, трансформації муніципальних економічних інтересів:

- система територіальних органів державної влади;
- економічні інтереси сусідніх адміністративно-територіальних утворень;
- циклічний розвиток економіки;
- економічні інтереси регіону;

– об’єктивні умови існування адміністративно-територіального утворення.

Друга група включає фактори, які впливають на систему економічних інтересів адміністративно-територіального утворення опосередковано:

- центральні органи державної влади;
- міжнародні організації та об’єднання;
- національні інтереси держави;
- економічні інтереси країн-партнерів.

Вплив факторів на систему муніципальних економічних інтересів розрізняється по силі, тривалості, наслідках. Носії муніципальних інтересів визначають і безпосередньо приймають участь в трансформації інтересів. Наслідки впливу можуть бути функціональними і дисфункціональними.

Функціональні наслідки носять позитивний характер, вони сприяють розвитку відносин, пов’язаних з формуванням і реалізацією муніципальних інтересів.

Дисфункціональні, навпаки, несуть із собою руйнівні тенденції. Зміни мають еволюційний характер, який, в основному, постійний.

Виразники муніципальних інтересів активно впливають на процеси прояву муніципальних економічних інтересів, суспільної свідомості. Невірно сформульована потреба або інтерес змінює предмет потреби або інтересу, приймає новий напрям і набуває нового змісту. Виразники відіграють роль посередників між носіями і виконавцями системи економічних інтересів, тому характер їх впливу дискретний, але постійний у часі, а зміни можуть бути поновлені.

Виконавці визначають характер процесу реалізації муніципальних інтересів шляхом задоволення активних потреб. Крім того, безпосередній вплив здійснюється та не завжди регулюється. Якщо в процесі реалізації муніципальних економічних інтересів задіяний державний або приватний сектор, то механізми реалізації не завжди можна змінити.

Муніципальні потреби, інтереси і їх внутрішня ієрархія як фактори внутрішнього середовища є центральним моментом внутрішньо системних відносин і суперечностей. Їх характер є регульованим, динамічним, розвивається еволюційно і діє постійно.

Фактори внутрішнього середовища системи муніципальних економічних інтересів, за виключенням залучених державного і приватного секторів в якості виконавців, впливають постійно, прямо і піддаються впливу з боку органів місцевого самоврядування і соціально активних членів територіальної громади.

Фактори зовнішнього середовища прямого впливу не піддаються внутрішньому впливу системи. Від впливу факторів даної групи напряму

залежить існування, функціонування всієї системи муніципальних інтересів.

Система територіальних органів державної влади може бути як зовнішнім, так і внутрішнім фактором (виконавець інтересів) одночасно.

Як фактор зовнішнього середовища прямого впливу вона є виконавцем загальнодержавного економічного інтересу і тому може стати учасником суперечностей, конфліктів. Вплив є некерованим, періодичним.

Економічні інтереси межуючих адміністративно-територіальних утворень, а точніше, способи і рівень їх реалізації, стають мотивом, який активізує інтенсифікацію виробничих відносин території. Інакше, можливо створення і зростання соціально-демографічного порушення в рамках адміністративно-територіальних утворень.

Індивідуальні економічні інтереси територіальної громади – це первинний елемент формування системних, суспільних муніципальних економічних інтересів. Закон підвищення потреб забезпечує постійне підвищення, розширення економічних інтересів. Виникнення нових для даної економічної системи потреб і інтересів потребує миттєвої реакції з її боку.

Економічні інтереси суб'єктів господарювання адміністративно-територіального утворення часто знаходяться в суперечності з муніципальними. Одні із інтересів стають первинними по відношенню до інших. Це призводить до суперечностей і конфліктів.

Циклічний розвиток економіки вимагає рівень та якість задоволення потреб, а значить, і інтересів. Ці процеси взаємопов'язані. Так, потреби, які не задовольняються, приводять до підвищення ділової активності не тільки в межах адміністративно-територіального утворення, але й в межах економічної системи. Починається пожвавлення, визначаються якісно нові предмети потреб, налагоджується їх виробництво. Попит постійно зростає до максимально можливої відмітки – відмітки насичення ринка «новими» благами. Попит буде падати до тих пір, поки не будуть знайдені нові предмети потреб, інтересів. Дійсно, це тільки один із факторів циклічного розвитку економічної системи, але неможливо його не відмітити.

Економічні інтереси регіону також є фактором прямого впливу. Регіон, як відомо, характеризується максимально схожими соціально-економічними умовами. Тому інтереси адміністративно-територіального утворення будуть об'єктивно пов'язані з територіальними інтересами. Крім того, економічна система адміністративно-територіального утворення є підсистемою по відношенню до економічної системи регіону, і інтереси, відповідно, також. Повинні бути визначені спільні стратегічні економічні інтереси для формування єдиного простору, єдиної концепції реалізації муніципальних економічних інтересів [1, с.48].

Об'єктивні умови існування території визначають рівень розвитку виробничих сил і виробничих відносин, в межах яких і формуються муніципальні інтереси. Характер впливу може бути еволюційним і революційним. Для сучасного стану економічної системи є характерним тільки перший.

Вплив факторів зовнішнього середовища непрямого впливу здійснюється опосередковано, через зовнішнє середовище прямого впливу.

Державні органи влади, як фактор зовнішнього середовища системи муніципальних інтересів, створюють умови функціонування економічної системи та її окремих елементів, де особливе значення має державне соціально-економічне програмування, політика по відношенню до регіону та адміністративно-територіальних утворень.

Національні інтереси держави впливають на формування та реалізацію економічних інтересів адміністративно-територіальних утворень через систему органів державного управління.

До економічних факторів світової спільноти відносяться міжнародний розподіл праці, який формує певний імідж національної економіки тої чи іншої країни; місце держави в світогосподарських зв'язках; світова економічна ситуація.

При цьому виділяють економіко-географічні фактори світового співтовариства: економіко-географічне положення; фізико-географічні умови; природні ресурси.

Міжнародні організації, об'єднання й економічні інтереси країн-партнерів також здійснюють певний непрямий вплив на систему муніципальних економічних інтересів через стимулювання загальносвітового економічного зростання.

Таким чином, муніципальний інтерес – це підсистема загального економічного інтересу як в межах території, так і в межах загальносвітової економічної системи. Муніципальний інтерес має характеристики і функції, які відрізняють його, роблять самостійним, а також якості, притаманні системі економічних інтересів.

Висновки. В процесі дослідження сутності муніципальних інтересів та їх ролі і місця в системі економічних інтересів було обґрунтовано наступні висновки:

1. Муніципальні економічні інтереси – це об'єктивна необхідність задоволення усталених потреб і потреб, які розвиваються в умовах історично визначених економічних відносин. Муніципальні економічні інтереси є опосередкованою ланкою між муніципальними потребами і господарським життям адміністративно-територіального утворення.

2. Муніципальний економічний інтерес має структуру, яка визначається його носієм, виразником та виконавцем. Носій інтересу – це особа або група осіб, яким притаманні економічні інтереси. Виразником

виступають представницькі органи місцевого самоврядування. Виконавець – виконавчі органи місцевого самоврядування, господарюючі суб'єкти різних секторів економіки, а також, в деяких випадках, самі носії економічних інтересів. Таким чином, муніципальні економічні інтереси персоніфіковані.

3. Муніципальний економічний інтерес як система виконує наступні функції:

- активізація суспільно значущих форм вираження потреб територіальної громади адміністративно-територіального утворення з метою їх удосконалення;

- збереження цілісності систем відтворення територіальних економічних комплексів;

- прискорення розвитку виробничих відносин адміністративно-територіального утворення;

- збереження сталого розвитку адміністративно-територіального утворення шляхом взаємодії суперечливих інтересів господарюючих суб'єктів;

- удосконалення господарського механізму адміністративно-територіального утворення, в тому числі відносин власності.

4. Визначено місце муніципальних інтересів як самостійної, паритетної структури в системі економічних інтересів, реалізація якої сприяє формуванню і задоволенню територіального, загальнодержавного і особистого економічного інтересу.

Дослідження муніципальних економічних інтересів не можна обмежувати даною статтею. Ми сподіваємось, що презентована стаття спонукатиме інших (насамперед вітчизняних) учених долучатися до розв'язання означених проблем в Україні.

Використані джерела інформації:

1. Шмелева О. Г. Муниципальный интерес и механизм его реализации / О. Г. Шмелева. – М. : Креативная экономика, 2007. – 200 с.